

Götz Eszter *Az emlékezet nagykövete*

Elek Judit filmje Elie Wieselről

Nem tudom, mit és hogyan lehet írni erről a filmről. Pedig tudom, hogy szólni kell róla, mert szíven üti az embert. Elie Wiesel mondja egy döbbenetes képsor kíséző szövegeként, hogy a holocaust tökéletes bűntény, mert még azok sem képesek beszélni róla, akik a szemtanúi voltak, és életben maradtak. Nem nagyon van rá emberi szó. A történeteket Elek Judit dokumentumportréja ugyancsak az elmondhatóság határait átlépve mutatja föl. Ami belekerült, archív felvétel és fénykép, mai beszélgetések és visszátérések az egykori történések helyszínére, Elie Wiesel arca, keze, a kéz mozdulata, soha föl nem oldható tragédiát és a néző szívárványhártyájára. Minden mögött élettelen anyaggá lett hullahalmok állnak. Mi nem látjuk a teherautóval tűzbe hordott csecsemőket sem, azt halljuk, ahogyan a 15 éves Elie látta. Azt látjuk közben, ahogyan a mai Wiesel a gázkamrák előtt tétován simogatja megnyúlt ráncait, és koponyára aszott fejbőrök jelennek meg saját belső képernyőnkön. Ahogyan a Nobel-békedíj átvételekor reszketve igazítja kipája alá egy elszabadult hajtincset – az emberi haj gyári alapanyagként röhög vissza. Borzasztó és nagyszerű, mert Elie Wiesel, az „emlékezet nagykövete”, beépítette saját testébe a megölt milliókat.

A róla szóló film a Washingtoni Holocaust Museum felavatásán tartott beszédével kezdődik, Máramaroszigeten folytatódik, majd Auschwitz-Birkenauban, Franciaországban és Oslóban. A felhők fölött ér véget. Az író repülőről nézi a fehérséget. Ott, ahonnan a máramaroszigeti zsidó fiúcska, aki tizenévesen bekerült az eleven pokolba, és sohasem tudott kijönni onnan, kitagadta az Istent, akitől mégis azt kéri: adja meg az Istennek is kijáró megbocsátáshoz szükséges erőt. Hiába fogadta be a tábor felszabadulása után Franciaország, hiába lett idegen nyelven író és békeangyal, kapta meg 1986-ban a békéért tevékenykedők legnagyobb elismerését, lett egy fia, sikeres élete. Hogy Elie Wiesel sorsa a hatmillió halottéval vagy a néhány ezer Auschwitzot túlélőével azonos, az a maga számára is kérdés, azóta is, mindig is az marad. Író lett, hogy beszélhessen róla. Hogy elmondhassa, apját úgy verte agyon egy lágertiszt, hogy ő némán lapult tőle félméternyire. Hogy leírhatta a tűzbe szórt csecsemőtestek szagát, a gázkamra előtt példás rendben sorban álló embereket. És azt a húsz évvel későbbi estét, amikor besurrant régi házuk kertjébe, és gyermekkorá legféltebb kincsét, az aranyóráját, amit az elhurcolásuk előtti utolsó estén elásott a kertbe, kikaparta a körmeivel onnan. Aztán visszatette: haljon meg az is.

Most Elek Judit száznyolcvan fokban elfordította az író önkifejezési módszerét, a filmben majdnem végig némán sétáltatja. Ezzel éri el, hogy minden gesztusa hangosan beszél. A kamera elkíséri a szülőföldjére, Máramaroszigetre, ahol a város díszpolgárrá avatja – és a díszpolgár az avató ünnepségen arról beszél, hogy ötven évvel ezelőtt rühös kutyaként zavarta el ugyanaz a város. A világ szeretné ezt elfelejteni, ki is találta az Auschwitzlügének nevezett valamit, ezzel is jelezve, hogy egyre kevesebb a túlélő. Ennek az embernek azonban nem lehet hazudni. Ő halottak lelkét hordozza, azok nyelvén beszél és ír, őket ütközteti az eleven világgal. Elek Judit ezt a hatmillió dibukot szólaltatja meg Elie Wiesel arcának, testének képében, az írásaiból válogatott részletekben. A narrátor szövege alatti képsorok a legdöbbenetesebb felvételek Auschwitzról. Mindet láthatuk már, nem az az iszony új, amit ezek a fotók és filmfelvételek hordoznak. Hanem a kamera lassú mozgása, egy-egy részlet kinagyítása, a képszelekről a közép szörnyűségei felé tartó, kíméletlen, akkurátus vánszorgás, hadd éljen belé minden nézőbe minél erősebben a látvány. Rettenetes a csonka halottakról egyetlen vágással a felhők nyugodt fodrozódására térni, kibírhatalan a krematóriumok lángja után a békés erdőirtás füstjét látni.

Döbbenetes eszközökkel dolgozik Elek Judit forgatókönyve és Szabó Gábor operatőr kamerája. A film egyik csúcspontján, amikor a láger felszabadulása utáni ürességnél tartunk, egy fehér madár röptét követi az objektív, hosszan, tárgyilagosan. A szabadság eme közhelyszerű filmes allegóriájából itt szörnyűséges halálmadár lesz, vagy még szörnyűségesebb: a halál megtagadása egy embertől, akinek az élet minden pillanata fájdalmat jelent. A felhők alulról is, a repülőről nézve is úgy gomolyognak azóta, hogy abban benne „az” a füst is, ezután a madarak röpte sem ugyanaz többé. Egyre nagyobb a filmbéli és a nézőbéli csend, nem csak azért, mert a madár reptének sincs „hasznos hangja”. Ezt az a feszültséggel telt suttagás is érti, tiszteli, amellyel Fodor Tamás a magyarul csak a „szigetiekkel” beszélő íróat mégiscsak magyarul szólaltatja meg. A záró képsorokban már hiába jelennek meg a film elején látt békebeli felvételek. Wiesel valahol kimondja, hiába álmodja, mindaz nem történhetett meg, rá kell ébrednie neki is és mindenkinek, hogy igenis... Tavaszi tájban dolgozik a zsidó parasztasszony, kisia a kezét fogja. Készítik elő a föld termését, várják az aratást.